

MUNI
PED

ONTOGENEZE LIDSKÉ ŘEČI

ONTOGENEZE LIDSKÉ ŘEČI

- Řeč je specificky lidská činnost a je realizována za účelem sociální interakce
- Rozvoj řeči lze posuzovat z hlediska:
  - **Fylogenetického:** vývoj živočišného druhu od nejjednodušších k nejsložitějším formám
    - Historicky základní předpoklady pro mluvenou řeč: vzpřímená chůze, používání ohně, pohřbívání zemřelých, zemědělství, kulturní projevy
    - Fylogenetický vývoj: *složka projevová* (zvuky vyjadřující bolest, hlad, potřeby) → *fáze vybavovací* (zvuky vytvářené za účelem působení) → *fáze komunikační* (člověk se dorozumívá a pomocí řeči vyjadřuje své myšlenky a pocity)
  - **Ontogenetického:** vznik a vývoj řeči u člověka
    - Vývoj komunikačních schopností má u člověka rychlý průběh
    - Stěžejní je období do šesti let věku dítěte
    - Nejrychlejší tempo mezi třetím a čtvrtým rokem

ONTOGENEZE LIDSKÉ ŘEČI

- vývoj řeči a jazyka je neoddělitelnou součástí celkového vývoje dítěte
- Je to přirozený proces osvojování si porozumění, vyjadřování a používání komunikační schopnosti jakožto komplexního systému znaku a symbolů ve všech jeho formách
- **Je nutné znát vývoj řeči u zdravých dětí**
- **Vývoj řeči je ovlivňován vývojem sensorického vnímání, motoriky, myšlení a také jeho socializací**
- **Vývoj řeči je vysoce individuální a nenuťné připustit určitou časovou variabilitu**
- **Individuální je však pouze délka trvání, žádné stadium nemůže být vynecháno**

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝVOJ ŘEČI

- Stav CNS
- Úroveň intelektových schopností
- Úroveň motorických schopností
- Úroveň sluchového vnímání
- Úroveň zrakového vnímání
- Vrozená míra nadání pro jazyk
- Sociální prostředí blízké dítěti

PRŮBĚH VÝVOJE ŘEČI

- Přípravná stádia – předřečové období (do 1. roku dítěte)
- Vlastní vývoj řeči

Stádia ontogeneze řeči podle Sováka (1972)	Stádia ontogeneze řeči podle Lechty (1995)
Předřečové období: křik, žvatlání, rozumění řeči	1. Období pragmatizace (do 1 roku)
Vlastní vývoj řeči:	2. Období sémantizace (1.-2. roky)
Stádium emocionálně-volní	3. Období lexémizace (2.-3. rok)
Stádium asociačně-reprodukční	4. Období gramatizace (3.-4. rok)
Stádium logických pojmů	5. Období intelektualizace (po 4. roce)
Stádium intelektualizace řeči	

MUNI
PED

PŘÍPRAVNÁ (PŘEDŘEČOVÁ) STÁDIA VÝVOJE ŘEČI

PŘÍPRAVNÁ (PŘEDŘEČOVÁ) STÁDIA VÝVOJE ŘEČI

– Nejdůležitější přípravná stádia vývoje řeči:

První hlasová reakce – křik – tvrdý hlasový začátek (po narození, od 6. týdne)

Broukání – měkký hlasový začátek (mezi 2. a 3. měsícem)

Pudové žvatlání (4. až 6. měsíc)

Nápodobivé žvatlání (6. až 8. měsíce)

Stádium rozumění řeči (okolo 10. měsíce)

PŘÍPRAVNÁ (PŘEDŘEČOVÁ) STÁDIA VÝVOJE ŘEČI

- Předverbální aktivity postupně zanikají a jsou nahrazeny verbální komunikací
- Neverbální komunikace ale přetrvává po celý život
- prenatální období:
  - olizování pupeční šňůry
  - nitroděložní kvílení (vagitus uterinus) – 5. měsíc
  - škytání, křik – 6. měsíc
  - dumlání palce – 7. měsíc, hltací pohyby => příprava mluvidel

PŘÍPRAVNÁ (PŘEDŘEČOVÁ) STÁDIA VÝVOJE ŘEČI

— novorozenec:

- vrozené reflexy, křik (s tvrdým hlasovým začátkem)
- novorozenecký křik je považován za reflex, vyvolaný podrážděním dýchacího centra přechodem z placentárního zásobování kyslíkem na plicní dýchání
- kojení je komunikační obřad mezi matkou a dítětem
- 2.-3. týden – výrazový pohyb = úsměv (2.-3. měsíc = reakce úsměvem na úsměv)
- 3. týden: reakce sacími pohyby na hlas matky - zdroj zvuku a potravy totožné

PŘÍPRAVNÁ (PŘEDŘEČOVÁ) STÁDIA VÝVOJE ŘEČI

– kojenec:

– **6. týden – křik = citové zbarvení nespokojenosti** (tvrdý hlasový začátek)

dozrávání nervových drah, zapojení retikulární formace (sítě neuronů)

– **3. měsíc – křik = citové zbarvení spokojenosti**, nasycení (měkký hlasový začátek)

– 3. – 4. měsíc – odpověď broukáním na zvuky, hledá očima zdroj zvuku

– **5. měsíc – pudové žvatlání (*babbling*)** – prahlásky, prefonémy

hra s mluidly, začíná vnímat pohyby úst (5.-6. měsíc)

– **6.-8. měsíc – napodobující žvatlání (*lalling*)**

důležitý diagnostický moment (sluch. nebo zrak. postižení)

– 10. měsíc – rozumění řeči (paci, paci, pápá..), vědomá zraková a sluchová kontrola

PŘÍPRAVNÁ (PŘEDŘEČOVÁ) STÁDIA VÝVOJE ŘEČI

— Rozumění řeči

- ne v pravém smyslu - dítě reaguje na globální obraz toho, co slyší v asociaci se situací a s kontextem (na úrovni 1. signální soustavy)
- intuitivní vžití se do situace za účasti faktorů:
  - instinktivní pochopení mimiky
  - muzických elementů řeči
  - instinktivní pochopení gest
  - instinktivní pochopení jazyka jako systému znaků
  - motorická reakce na řeč

MUNI
PED

VLASTNÍ VÝVOJ ŘEČI

stádium emocionálně volní - do 1,5 roku

→ prvotní verbální projev

→ jednoslovné věty přání, city, touhy - jen konkrétní

SÉMANTIZACE = 1. až 2. rok

→ gesta: „Ukaž jak vysoko vyrosteš?“

→ vyjadřuje žádosti, přání a city - emocionálně volní stránka

• 1.rok: → jednoslovné věty – první slova

• 1,5 roku: → prozodické faktory výrazné (určitým hláskám dává komunikativní funkci)

• 1,5 až 2 roky:

→ mluvení jako činnost - funkce řeči je hra: opakování slov

→ dvouslovné věty - telegrafický styl první věk otázek (Kdo je to? Co je to?)

- 2. rok: → 50% řečové produkce jsou podstatná jména

- **stádium egocentrické - do 2 let**

→ mluvení je činnost, hra

→ napodobuje dospělé, opakuje slova

- **LEXEMIZACE = 2. až 3. rok života**

→ začíná ohýbat slova a upřednostňuje verbální projev před neverbálním

→ cílem: usměrnit dospělé, komunikovat

→ učí se diskriminovat distinktivní znaky (fonémy)

→ víceslovné věty

- 2,5 až 3. rok

- zná své jméno, příjmení,

- chápe „já“

- měla by být znalost 2/3 hlásek - 1 000 slov

- chápe roli komunikačního partnera

- **rozvoje komunikační řeči - do 3 let**

- pomocí řeči dosahuje cílů chápe souvislosti

- **GRAMATIZACE = 3. až 4. rok**

- kvalitativní pokroky - chápání významu slov, věty a souvětí

- druhý věk otázek (Proč? Kde? Kdy?)

- problémy se složitými hláskami

- **3,5 až 4 roky:**

- ovládá 80% samostatných konsonant, umí básničku

- zmírnění dysgramatismů (do 4 let fyziologický dysgramatismus normální)

- naváže a udrží konverzaci

- **stádium logických pojmů - 3. rok**

- rozvoj abstrakce - označení začínající být všeobecná

- **INTELEKTUALIZACE = po 4. roce života**

→ správná gramatika, užívá všechny slovní druhy, umí barvy

→ 1500 až 2000 slov

- **5 let:** → správná výslovnost, souvislé vyprávění

→ 3000 slov, řeč se vyrovná dospělým

- **6 let:** → zvuková i obsahová norma projevu

→ zdokonalení stylistiky, pragmatické roviny, osvojení grafické podoby řeči

- **stádium intelektualizace - po 4.roce**

→ vyjádří myšlenky

→ kvantitativní rozvoj slovní zásoby → zpřesňování významu slov a gramatiky

JAZYKOVÉ ROVINY V ONTOGENEZI ŘEČI

FONETICKO-FONOLOGICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

- zabývá se zvukovou stránkou řeči
- novorozenecký křik
  - **tvrdý hlasový začátek, měkký hlasový začátek (fáze broukání – 2-3 měsíc),**
  - **babbling (pudové žvatlání)**
  - **lalling (napodobující žvatlání – 6-8 měsíc), - diagnostický moment 6. až 9. měsíc**
- sylabická echolálie – opakování slabik zvukově, bez významu
- výslovnost prvních hlásek (10. až 12. měsíc)
  - pravidlo nejmenší fyziologické námahy (od artikulačně nejjednodušších po složitější)
  - nejdříve 1. artikulační okresek – obouretné hlásky (**P, B, M**) + **vokály**
  - od nejjednodušších po složitější hlásky typické pro danou zemi

FONETICKO-FONOLOGICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

Postupný vývoj hlásek

- samohlásky
- retné hlásky (labiální) – p, b, m
- hrdelní hlásky
- závěrové souhlásky – t, d, n
- úžinové jednoduché – f, v, j, h, ch, s, z, š, ž
- polozávěrové – c, č
- úžinové se zvláštním způsobem tvoření – l, r, ř
  - (hláska „L“ – výdechový proud obchází hřbet a hrot jazyka)
  - (hláska „R“, „Ř“ jsou kmitavé, vibranty – potřebuje velmi silný výdechový proud)
  - (fonologicky rozezná R, foneticky ji ještě nezvládá – vyslovuje L)
- nejpozději se fixují hlásky charakteristické pro mateřský jazyk – Ř

- zvuková stránka by měla být vyvinuta kolem **5. roku** života, nejpozději před nástupem do ZŠ
- vývoj výslovnosti ovlivňuje obratnost mluvních orgánů, vyzrálost fonemického sluchu, společenské faktory (prostředí dítěte, mluvní vzor, množství řečových a psychických stimulů), ale také úroveň intelektu

Vývoj výslovnosti a slovní zásoby v závislosti na věku

VĚK	VÝSLOVNOST HLÁSEK	SLOVNÍ ZÁSoba
do 1 roku	A E I O U P B M T N J	opakuje slova, rozumí pokynům, 10 slov
do 2,5 let	K G CH H V F OU AU	tvoří 2-3 slovné věty ptá se: "Co to je?" "Kdo to je?"
do 3,5 let	T D N L artikulačně Bě Pě Vě Mě	tvoří 4-5slovné věty, ptá se "Poč?"
do 4,5 let	Ť Ď Ň, vyvíjí se Č Š Ž nebo CSZ	používají všechny slovní druhy, tvoří rozvité věty
Do 6,5 let	R Ř kumulace CSZ a Č Š Ž	chápe složité děje, dokáže vyprávět

LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

- zabývá se hlavně rozvojem slovní zásoby (pasivní i aktivní)
- **10. měsíc: počátky pasivní slovní zásoby** = stádium rozumění řeči
- **1. rok: první slova** – ale hlavní komunikace pohledem, mimikou, pláčem, pohybem
- první slova chápe dítě všeobecně = **hypergeneralizace** (extrémní zobecňování)
  - „haf haf“ = vše co má 4 nohy
- když zná už více slov – opačná tendence = **hyperdiferenciace** (názvy jsou striktně konkrétní – haf haf je jen můj pes)
- 1-2 roky: proces **sémantizace** (porozumění významu slov, ale ještě je nezvládá aktivně)

LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

- **první věk otázek – 1,5 roku** („Co je to? Kdo je to?“)
- **druhý věk otázek – 3,5 roku** („Proč? Kdy?“) – rozvoj aktivní i pasivní slovní zásoby
- 3. - 4. rok: zná své jméno a příjmení, chápe rozdíly, první básničky
- 4. – 6. rok: rozšiřování slovní zásoby
- Výzkumy slovní zásoby jsou odlišné, protože někteří zkoumali pouze aktivní slovní zásobu, jiní i pasivní
- V 1 roce je slovní zásoba dítěte 5-7 slov, ve dvou letech 200 slov, **ve třech letech téměř 1 000 slov**, ve 4 letech asi 1 500 slov, v 6ti letech 2500-3000 slov.
- **největší nárůst slovní zásoby je do 3. roku života dítěte**

MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

- gramatická stránka řeči
- odráží celkovou úroveň mentálního vývoje
- lze ji zkoumat až kolem 12. měsíce
- 1. slovo = opakování 2 slabik, neohebná, funkce jednoslovných vět (nečasuje se, neskloňuje se) (mama)
  - podstatná jména v 1. pádu, slovesa v infinitivu
- dvouslovné věty = spojení podstatného jména + citoslovce (tata pápá)
  - kolem 1,5 roku
  - pivotová gramatika (Lechta) – mama pápá, tata pápá – „pápá“ je pivot
- víceslovné věty = vstupují slovesa

MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

– slovní druhy:

- podstatná jména, onomatopoeia (zvukomalebná citoslovce)
- Slovesa
- 2,5 – 3 roky: přídavná jména, osobní zájmena, skloňování
- nejpozději: číslovky, předložky a spojky (abstrakce)
- po 3. roce: jednotné a množné číslo
- po 4. roce: všechny slovní druhy

– slovosled:

- nejprve klade na počátek věty slovo s emocionálním významem („Maminka jede pryč.“)
- 3. – 4. rok: začíná tvořit krátká souvětí

– učení transferem:

- dítě se jím učí správné tvary v gramatice
- přenáší pravidla jazyka do jiných příkladů (stupňování: dobrý – dobřeji)
- pravidlo, které používá jinde, ale *nezohledňuje výjimky*
- **fyzilogický dysgramatismus – do 4 let přirozený jev**

PRAGMATICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

- sociální aplikace komunikace
- uplatnění komunikace v sociální interakci
- sociální a psychologické aspekty komunikace
- někdy označována jako nejdůležitější rovina, prolíná se do všeho
- dávno předtím než dítě chápe obsahy slov a mluví, chápe intuitivně obsah situace
- neverbální složka komunikace (do 1 roku)
  - oční kontakt, dotyk, reakce na matku úsměvem (ve 3. měsíci), mimika, vývoj gest (nastavení ruky, podání předmětu, ukazování)
- od 2. – 3. roku chápe **roli komunikačního partnera** (reaguje podle komunikační situace)

PRAGMATICKÁ JAZYKOVÁ ROVINA

- po 3. roce – snaha komunikovat, navazovat hovor s okolím
- komunikační vzorec – učí se adekvátně reagovat v určitých komunikačních situacích
  - i mimoslovní a výrazová komunikace
  - probíhá v MŠ (hraní rolí, komunikace s p. učitelkou)
- po 4. roce – komunikace adekvátní situaci
  - řeč získá regulační funkci (řečí lze regulovat chování dítěte a zároveň dítě může řečí měnit dění kolem sebe)
  - nejčastěji postižena u dětí s MP

VIDEO

- https://www.youtube.com/watch?v=R_J5OoIW04A - podcast Zapojme všechny - Vývojová dysfázie
1. díl: Jak se liší od opožděného vývoje řeči? (fáze vývoje řeči)
- Logopedie s úsměvem – mgr. Martina Kolmanová – Batolata a vývoj řeči
<https://www.youtube.com/watch?v=M6s1Ps9F3I4>
- Vývoj řeči od narození do 4 let - <https://www.youtube.com/watch?v=AVr4mDIGaQQ&t=30s>
- Řeč dětí – Akademie věd ČR - https://www.youtube.com/watch?v=O1NJ4IS_73c
- Psychomotorický vývoj dítěte - <https://www.youtube.com/watch?v=mrs-ahVKQLg&t=77s>

- <https://casopis.aklcr.cz/pdfs/lkl/2019/01/06.pdf> - PODPORA KOMUNIKAČNÍ INTERAKCE DĚTÍ DO TŘÍ LET ŘÍZENOU HROU V PRAXI. VYUŽITÍ PRO PODPŮRNOU DIFERENCIÁLNÍ DIAGNOSTIKU VÝVOJOVÉ DYSFÁZIE A PORUCH AUTISTICKÉHO SPEKTRA
- <https://www.solen.cz/pdfs/ped/2004/06/07.pdf> - **PSYCHOMOTORICKÝ VÝVOJ DÍTĚTE V PRVNÍM ROCE ŽIVOTA**